Vanessa Denon & Youri Vande Sande
Stichting Leerpunt
Contact: vanessa.denon@leerpunt.be
youri.vandesande@leerpunt.be

Hoe differentiatie en data de taalles versterken

1. Inleiding

Een toets begrijpend lezen toont dat een aantal leerlingen het vooropgestelde niveau niet haalt. Maar wat betekent dat precies? Hebben deze leerlingen moeite om informatie te vinden? Ontbreekt het hen aan woordenschat of achtergrondkennis, of kunnen zij hun begrip onvoldoende verwoorden? En vooral: wat kan de leerkracht tijdens de volgende lessen anders doen?

Toetsresultaten signaleren dat iets aandacht vraagt, maar vertellen zelden het volledige verhaal. Om goede onderwijsbeslissingen te nemen, heeft een leerkracht ook andere

informatie nodig: observaties tijdens de les, antwoorden in klasgesprekken, leerlingenwerk, gesprekken met leerlingen en eerdere resultaten. Wanneer deze gegevens doelgericht worden samengebracht, ontstaat een rijker beeld van wat leerlingen al kunnen, waar zij vastlopen en welke volgende stap nodig is.

Datageletterdheid is daarom een belangrijke voorwaarde voor doelgerichte differentiatie. Wie relevante gegevens kan selecteren, interpreteren en verbinden met didactische kennis, kan beter bepalen welke leerlingen extra instructie nodig hebben, wie meer oefenkansen moet krijgen, welke ondersteuning tijdelijk kan helpen en wie klaar is voor verdieping. Data zijn daarbij geen doel op zich. Ze vervangen het professionele oordeel van de leerkracht niet en leveren geen automatisch recept voor de volgende les. Ze helpen om scherper te kijken, aannames te toetsen en bewuster te handelen. Differentiatie wordt zo geen verzameling van losse werkblaadjes of vaste niveaugroepen, maar wordt een cyclisch proces van doelen stellen, informatie verzamelen, onderwijs afstemmen en opnieuw nagaan wat het effect daarvan is.

In onze sessie op de HSN-conferentie onderzoeken we hoe data en differentiatie elkaar kunnen versterken binnen krachtig taalonderwijs in het basisonderwijs.

2. Data zijn meer dan toetsresultaten

Bij onderwijsdata denken we vaak eerst aan cijfers uit gestandaardiseerde of methodegebonden toetsen. Die kunnen patronen en ontwikkelingen zichtbaar maken. Ze laten bijvoorbeeld zien welke doelen veel leerlingen nog niet beheersen of hoe taalresultaten zich over een langere periode ontwikkelen. Taalontwikkeling bestaat echter ook uit aspecten die minder eenvoudig in cijfers te vatten zijn. Data omvatten alle relevante, waarneembare informatie uit de klas- en schoolpraktijk. Ook een geschreven tekst, een mondelinge presentatie, antwoorden tijdens een tekstgesprek, observaties van leesgedrag, een zelfevaluatie of een gesprek met ouders kan waardevolle informatie opleveren. Leerpunt omschrijft data dan ook breed als waarneembare gegevens uit de klas of school, waaronder toetsresultaten, observaties en gesprekken met leerlingen en ouders.

Verschillende databronnen beantwoorden verschillende vragen. Een toets kan aangeven dat een leerdoel nog niet bereikt is. Leerlingenwerk kan tonen waar het precies misgaat. Observaties geven informatie over de gevolgde aanpak en betrokkenheid. Klasgesprekken maken zichtbaar hoe leerlingen redeneren en welke taal zij nodig hebben om hun ideeën uit te drukken.

Datageletterdheid betekent daarom niet zoveel mogelijk gegevens verzamelen. Het betekent dat leerkrachten vanuit een concrete onderwijsvraag bepalen welke gegevens nodig zijn, hoe bruikbaar die gegevens zijn en welke conclusies er wel en niet uit kunnen worden getrokken.

3. Data betekenis geven

Een cijfer spreekt nooit volledig voor zichzelf. Dezelfde score kan bij twee leerlingen een andere betekenis hebben. Daarom moeten gegevens steeds in hun context worden geïnterpreteerd.

Binnen het model voor *evidence-informed* onderwijs van Leerpunt vormen data een van drie kennisbronnen. Naast data zijn wetenschappelijke kennis en praktijkkennis nodig. Het combineren van deze bronnen wordt triangulatie genoemd (Leerpunt 2026a).
Praktijkkennis omvat de ervaring en expertise van leerkrachten en schoolteams.
Wetenschappelijke kennis biedt inzicht in taalontwikkeling, effectieve taaldidactiek en werkzame differentiatieprincipes.
Data maken zichtbaar wat in een specifieke klas gebeurt en hoe leerlingen zich ontwikkelen.
De drie bronnen vullen elkaar aan en kunnen elkaars beperkingen corrigeren.

Een leerkracht kan bijvoorbeeld vermoeden dat een leerling weinig gemotiveerd is om te lezen. Uit een gesprek blijkt echter dat de teksten veel onbekende woorden bevatten. Een analyse van het leerlingenwerk wijst vervolgens op onvoldoende achtergrondkennis. Wetenschappelijke kennis helpt om een passende aanpak te kiezen, bijvoorbeeld door relevante kennis en woordenschat op te bouwen en leerlingen actief over de inhoud te laten spreken.

Data zijn dus geen oordeel over een leerling, maar het vertrekpunt voor verder onderzoek en professioneel handelen.

4. Van data naar differentiatie

Differentiatie wordt doelgericht wanneer duidelijk is aan welk taaldoel leerlingen werken. Algemene labels zoals ‘taalzwak’ of ‘sterke lezer’ geven weinig richting. Een concrete vaststelling maakt handelen mogelijk.

In plaats van “de leerling begrijpt teksten niet” kan een analyse bijvoorbeeld aantonen dat de leerling expliciete informatie goed terugvindt, maar moeite heeft om informatie uit verschillende alinea’s te combineren. Bij schrijven kan blijken dat een leerling relevante ideeën heeft, maar ze nog niet logisch ordent. De leerkracht kan dan een passende volgende stap kiezen.

De Leerpunt-leidraad *Convergente differentiatie: samen naar de meet* (De Smet e.a. 2026) formuleert zeven aanbevelingen:

1. vertrek vanuit uitdagende doelen;
2. ken en volg je leerlingen;
3. gebruik principes voor effectieve instructie;
4. geef leerlingen voldoende tijd;
5. werk doelgericht en flexibel in groepjes;
6. ontwikkel en onderhoud je lesvaardigheden;
7. zorg voor een gepaste aanpak op schoolniveau.

Data ondersteunen binnen die uitgangspunten verschillende keuzes. Sommige leerlingen kunnen na de basisinstructie zelfstandig verder, terwijl anderen baat hebben bij extra modelleren of begeleide inoefening. Leerlingen die een vaardigheid nog niet beheersen, kunnen meer tijd en gerichte oefening krijgen. Wie het doel al bereikt heeft, krijgt verdieping in plaats van overbodige herhaling.

Ook feedback en hulpmiddelen kunnen worden afgestemd. Leerlingenwerk laat zien welke volgende stap prioriteit verdient. Een schrijfkader, woordenlijst, modeltekst of stappenplan kan tijdelijk ondersteuning bieden. Nieuwe gegevens maken vervolgens zichtbaar wanneer die hulp kan worden verminderd.

5. Een voorbeeld uit de taalpraktijk

Een klas werkt met informatieve teksten rond een gemeenschappelijk thema. Alle leerlingen moeten informatie uit verschillende bronnen combineren en een conclusie schriftelijk onderbouwen. Uit een eerste opdracht blijkt dat sommige leerlingen vooral zinnen uit de teksten overschrijven. Anderen formuleren een conclusie, maar gebruiken weinig bewijs. Een derde groep verbindt informatie uit verschillende bronnen en kan die kritisch vergelijken.

De leerkracht analyseert de teksten, observeert een klasgesprek en voert korte gesprekken met enkele leerlingen. Daaruit blijkt dat een deel van de leerlingen niet begrijpt wat onderbouwen inhoudt. Andere leerlingen begrijpen de opdracht, maar hebben moeite om hun redenering helder te formuleren.

Tijdens de volgende les blijft het gezamenlijke doel gelijk, maar verschilt de ondersteuning. De eerste groep krijgt extra instructie waarin de leerkracht hardop voordoet hoe je van tekstinformatie naar een onderbouwde conclusie redeneert. De tweede groep gebruikt tijdelijk enkele formuleringen die helpen om bewijs en conclusie te verbinden. De derde groep vergelijkt de betrouwbaarheid van bronnen en verwerkt een tegenargument.

Na de les bekijkt de leerkracht opnieuw enkele antwoorden. Niet alleen het eindproduct, maar ook de redenering en het taalgebruik worden geanalyseerd. Op basis daar-

van worden de groepen aangepast en wordt bepaald welke ondersteuning nog nodig is.

Dit voorbeeld toont dat data voor, tijdens en na de les een rol spelen. Ze ondersteunen zowel de beginsituatieanalyse als het voortdurend volgen en bijsturen van het leerproces.

6. De datacyclus

Datageletterd differentiëren is een cyclisch proces. De leerkracht formuleert een helder taaldoel, onderzoekt wat leerlingen al kennen en kunnen, interpreteert beschikbare gegevens en kiest een gerichte aanpassing. Tijdens en na de les wordt opnieuw informatie verzameld. Op basis daarvan wordt de aanpak voortgezet, aangepast of afgebouwd.

Leerpunt onderscheidt binnen procesmatig *evidence-informed* werken zeven fasen:

1. contextanalyse en probleemdefiniëring;
2. onderzoeksvragen en doelen;
3. informatieverzameling en interpretatie;
4. plan en ontwerp;
5. implementatie en feedbacklussen;
6. evaluatie en reflectie;
7. kennisdeling en borging.

Duurzaam datagebruik vraagt ook om samenwerking. Wanneer collega's gezamenlijk leerlingenwerk analyseren, observaties vergelijken en taaldoelen bespreken, ontstaat een rijker beeld. Tegelijk ontwikkelen zij een gemeenschappelijke taal over goed taalonderwijs.

Daarvoor is een veilige professionele cultuur nodig. Data mogen geen afrekeninstrument worden. Ze moeten vragen oproepen: wat zien we? Wat vertellen deze gegevens niet? Welke informatie ontbreekt? Welke onderwijsaanpassing willen we onderzoeken? Zo vormt datageletterdheid een hefboom voor samen leren, reflecteren en verbeteren.

7. Opbrengst van de sessie

Tijdens deze interactieve sessie analyseren deelnemers herkenbare praktijkvoorbeelden uit het basisonderwijs. We werken met verschillende databronnen, zoals toetsinformatie, observaties, leerlingenwerk en klasgesprekken. We onderzoeken hoe een breed signaal kan worden omgezet in een concrete taalvraag en hoe gegevens kunnen leiden tot haalbare keuzes in instructie, oefenkansen, feedback, ondersteuning en flexibele groepering.

We bespreken ook valkuilen: te snel conclusies trekken, één databron als waarheid behandelen, leerlingen vastzetten in niveaugroepen of zoveel informatie verzamelen dat de verbinding met het lesgeven verloren gaat.

Deelnemers vertrekken met een praktisch denkkader om data voor, tijdens en na de taalles te benutten. Het doel is niet om van leerkrachten data-analisten te maken, maar om hen te ondersteunen om met een onderzoekende blik naar het leren van leerlingen te kijken. Zo worden data geen bijkomende administratieve last, maar een bruikbaar hulpmiddel om differentiatie concreet, haalbaar en effectief te maken.

Referenties

De Smet, M., M. Bultheel & P. Verachtert (2024). 'Leidraad differentiatie: Samen naar de meet'. Gent: Stichting Leerpunt. [Vlaamse hertaling van Bosker, R., F. Durgut, H. Edzes, M. Jol, C. van Tuijl & A. van der Vegt (2021). 'Leidraad differentiatie als sleutel voor gelijke kansen'. Den Haag: Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek].

Decabooter, I., A. Warmoes, M. Pas, K. Struyven, E. Consuegra, V. Willegems & J. Faddar (2026). 'Leidraad Dataondersteund werken binnen de brede basiszorg en verhoogde zorg'. Gent: Stichting Leerpunt.

Van den Rym, K., J. Faddar, V. Willegems & E. Consuegra (2025). 'Evidence-informed praktijken in het basis- en secundair onderwijs'. Gent: Stichting Leerpunt.

Willegems, V., E. Consuegra, E. Van den Rym & J. Faddar (2025). 'Inspiratiegids: Evidence-informed onderwijs in Vlaanderen en Brussel'. Gent: Stichting Leerpunt.